

Andersendammen

Vestre Sæter og Jomfru Anderson

På vestsiden av Kongeveien i sør grenset Nordseter og etter 1784 den delen som ble utskilt under navnet Kastellet, til Vestre Sæter. Gårdsveien tok av omtrent ved Bråten stasjon og fulgte sannsynligvis en linje litt vest for den smale stien som går langs trikkelinjen og Seterveien. Det som står igjen av gårdsbebyggelsen på Vestre Sæter, er nå nokså bortgjemt bak Nordstrandhuset og den gamle gården til Akers Sparebank. Gården ble i middelalderen og senere kalt Hellerud inntil dette navnet ble reservert for nabogården til Nordseter i øst.

I moderne tid var det på Vestre Sæters grunn det aller meste av den villabebyggelsen som skapte Nordstrand startet. Den historien er knyttet til jernbanen (1879) og Nordstrand stasjon ("holdeplass" 1880, "stoppested" 1884 og "stasjon" 1910), og vi skal ikke gå inn på den her, men den er i høy grad knyttet til den personen vi skal stifte bekjentskap med nå.

En av de mange som gikk til fots på Kongeveien mot Christiania en gang i 1840-årene, var en fattig jente fra Borås i Sverige. Hun fikk arbeid som veverpике i en fabrikk, sannsynligvis ved Akerselva. Dette var Mathilde Caroline Andersson, som under navnet Jomfru Andersson (eller Andersen, jf. Andersendammen, Andersenskauen), skulle bli eier av søndre del av Vestre Sæter (gnr 182, bnr 2) og en av Nordstrands mektigste og rikeste eiendomsbesittere. Dette er i seg selv eventyrlig nok, men nesten like merkelig er det at hennes historie har vært relativt ukjent helt til for ganske få år siden, da en av sognets flittigste og mest kreative lokalhistorikere begynte å grave henne fram fra kildene.

Hans navn var Rudolf Lindboe, og han har på mange og mesterlige måter gjort henne levende for oss, mest utførlig i artikkelen "Jomfru Andersson på Gressæter gård" (Lindboe 1997). Vi kan bare så vidt streife denne historien her, og viser ellers til Lindboes artikkel.

Den fattige veverpiken Mathilde Caroline Anderson kom i huset til en velstående Christiania-dame, som gjorde henne til enearving. Hun forvaltet sin arv på en meget dyktig måte gjennom kjøp, salg og utleie av eiendommer. Dessuten utfoldet hun et frodig kjærlighetsliv, tittelen på et av Lindboes foredrag om henne bærer da også den noe paradoksale tittel "Jomfruen og hennes elskere". Der er nok denne siden av henne som har bidratt mest til at det gode selskap og samtidens offentlighet langt på vei gjorde henne til en ikke-person. En av elskerne var ingen ringere enn Peter Christen Asbjørnsen, eventyrfortelleren og forstmannen. I Universitetsbibliotekets håndskrifts-samling er det bevart mer enn 40 brev fra Asbjørnsen til henne som ble hans eneste og livslange kjærlighet. De tidligste av disse brevene er så dristig erotiske at de fremdeles bare blir tillatt lest når man avgir høytidelig løfte om ikke å røpe innholdet.

Jomfru Anderson kjøpte Vestre Sæter i 1872 og bodde der til sin død i 1909. På det tidspunkt var Asbjørnsen blitt en gammel mann og var nok mer en nær venn enn elsker overfor den erotisk krevende damen. Hennes mest intime venn på det område var nå en nokså alkoholisert advokat fra Hamar, Christian Fredrik Bergersen, far til Hulda Bergersen, som senere skulle bli kjent som Hulda Garborg. Bergersen skulle være jomfruens gårdsbestyrer på Vestre Sæter, men ble syk og døde snart etter.

Senere oppstod det et meget komplisert forhold mellom Jomfruen og tømmermester Karl Alexander

Westermann, som etter eget utsagn skal ha fridd forgjeves til henne ti ganger. Westermann stod for utparsellering og bebyggelse av en vesentlig del av Vestre Sæters grunn, og har dermed en plass i Nordstrands historie.

Da Jomfruen kjøpte Vestre Sæter, eller Gresseter, som gården het i dagligtalen, var veien fra fjorden og opp til Kongeveien allerede 8 år gammel. Den ble anlagt som vei til den nye kirken, dvs. Sæter kapell, som stod ferdig i 1866. Den ble kalt Sæterveien, senere Kirkeveien, og først fra 1904 Nordstrandveien.

Den del av den nåværende Solveien som går fra Nordstrandveien til Ljabruveien ved Ljan stasjon, ble anlagt av Jomfru Anderson i 1888 og ble den første tiden kalt Jomfru Andersons vei. Året etter, i 1889, anla hun det som fremdeles går under navnet Andersendammen, for å sikre vann til gårdsdriften på Gressæter. I seg selv var dette med tidens hjelpemidler – i det vesentlige hakke, spade og trillebår – et ganske betydelig anleggsarbeid, som hun gjennomførte med tømmermester Westermanns bistand.

Seterveien 2c i dag.

P. Chr. Asbjørnsens "eventyr" på Nordstrand.

For kort tid siden hadde jeg i Aktuell historie om [Asbjørnsens](#) skikkelse "Ekebergkongen". Jeg synes nå det er artig å trekke frem eventyrmannen og hans forhold til vårt område. Nordstrands Blad hadde en artikkel i 1968 skrevet av Kai Hagen. Der var også bilder som bl. a. viste dikterens krydderskap, ferdakiste og hans spesielle godstol på "Græssæter". Dessverre brant disse tingene ved en brann i 1991.

Artikkelen hadde overskriftene: "Utskeielsene" på [Nordstrand](#) og "Da Asbjørnsen gikk på frierføtter". Det kostet eventyrfortelleren 30 øre gangen - Jomfru Andersson ble aldri hans kone, men vennskapet mellom de to varte livet ut.

Jernbanen

På et kart over bebyggelsen på Nordstrand for omkring hundre år siden står det som en fotnote: "Avstand [Christiania](#) - Nordstrand 6,5 km, Christiania - [Ljan](#) 8 km. Bill.pris 3. kl. 20 øre, tur-retur 30 øre. 2. kl. tur-retur 60 øre. Årsbill. 3. kl. kr. 37,50 - 2. kl. kr. 62,50" Folk i hovedstaden som i den tiden aktet seg utover på de kanter, hadde jo hverken [Ekebergbanen](#) eller bussruter å ty til, jernbanen var det eneste fremkomstmiddel. Og en av dem som på den tiden rystet hovedstadens, eller rettere sagt Hegdehaugens, støv av sine føtter, var vår uforlignelige eventyrforteller Peter Christen Asbjørnsen. Han hadde nemlig et bestemt mål med disse utferder til gården "Græssæter", nå matrikulert til [Seterv.](#) 2 på Sæter.

Kjærlighetsforhold

Han var ute på frierferd til jomfru Mathilde Andersson, som da drev "Græssæter" med tilhørende jordvei helt ned til [Nordstrand Bad](#) og [Katten](#), som et større landbruk der det ble dyrket fine landmannsprodukter som jomfru Andersson leverte til pensjonater og andre husholdninger viden om. Dette eventyrfortellerens kjærlighetsforhold til jomfru Andersson har en ganske artig forhistorie. Mathilde Andersson kom til Christiania fra sitt hjemsted i Sverige (hvor vites ikke), som 16 års gammel pike. Hun skulle ha et sted å bo her i byen, og bestemte seg for å leie rom hos en madam From som drev sitt pensjonat "Løkka"

på [Hegdehaugen](#), ikke langt fra der P. Chr. Asbjørnsen hadde sin kjente bolig i [Rosenborggt. 2](#). Alt da hun som blottende ung pike kom til Christiania hadde Mathilde Andersson rukket å utdanne seg som fagveverske. Dette faget var ikke særlig langt fremdrevet på våre kanter på denne tiden, og det var formodentlig mulighetene til å kunne innarbeide seg i håndverket som drev den unge Mathilde.

Adoptert jomfru

Det fortelles at hun var så skralt beslått med kontanter at hun ikke hadde nok til reisen, hvorfor driftige Mathilde like godt gjorde turen til fods! Det skulle snart vise seg at Mathilde var et drivende kvinnfolk, og det tok ikke lang tid før innehaversken av pensjonatet på Hegdehaugen tok Mathilde som sin adoptivdatter, noe som gjennom årene som kom, utviklet seg til å bli et varmt og kjærlig forhold mellom "mor og datter". En av dem som titt og ofte vanket i madam Froms pensjonat var også Asbjørnsen. Det vil vel være velkjent for de fleste at han var en klok menneskekjenner etter sine mange ferder for å sanke opp sine huldre- og folkeeventyr, og han skjønnte straks at denne adoptivdatteren på "Løkka" var en både fingernem og ferm ung dame. Altså nettopp noe for ham, som på tross av mange damebekjentskaper gjennom sine yngre år, var blitt gående der som ungar. Hvor intimt forholdet mellom eventyrfortelleren og jomfruen var, står ikke nedtegnet noen steder, og det er da også en selvfølge at P. Chr. A. og jomfru A. holdt det for seg selv!

Store marker

Den unge jomfru hadde imidlertid også andre ting å tenke på enn eventyrfortelleren, hun tok sikte på sin fremtidsvei først og fremst. Og så da hun kom undervær med at eiendommen "Græssæter" på Nordstrand var til slags, tentes en lys ide i hennes hjerne. Mathilde visste jo fra et årelangt opphold hos madam From, at hun for å opprettholde sin husholdning for sine mange pensjonærer, trengte et ganske stort forråd av landmannsprodukter. Nå hadde Mathilde som adoptivdatter på "Løkka" og ved flittig å lage sine vevarbeider og selge dem, etterhvert lagt til side mange penger, så hun så seg istand til å kunne kjøpe eiendommen "Græssæter" på Nordstrand. Og, driftig som jomfru

Andersson var, slo hun til. Nå ville hun nedsette seg som landbruker, og der dyrke de produkter som hun visste hennes adoptivmor på Hegdehaugen trengte for å drive pensjonatet sitt. Noen beretning om hvordan dette gikk, er heller ikke nedtegnet. Men det måtte sikkert ha gått bra for drivende Mathilde, siden hun helt til sin død drev landbruket på de store markene som hørte til gården, og som altså strakte seg helt ned til sjøen ved "Katten" og Nordstrand Bad. I tillegg til dette hadde jomfru Andersson også stort husdyrhold, og har vel ettersom landbruket og husdyrholdet utviklet seg måttet ha flere mennesker i sin tjeneste.

Han glemte henne ikke

Men selv om Mathilde Andersson på denne måten flyttet sin virksomhet til en helt annen kant, - ja, Nordstrand tilhørte jo den gang [Aker](#) og lå "langt på landet" - så glemte den gode Peter Christen i Rosenborggaten henne ikke! Han var fremdeles forlibt i den ferme og drivende unge damen, som han på tross av den lange veien fra Hegdehaugen til Nordstrand dro på jevnlig ferieturer til! Opptegnelser om dette forholdet eksisterer trolig heller ikke. I hvert fall har man ved gjennomgåelse av skrifter om eventyrfortellerens liv og levnet ikke kunnet oppdage noe om Asbjørnsens frierferder til gården på den lille høyden, der Nordstrandveien nå skjærer seg gjennom, og hvor Nordstrand realskole ligger vis a vis. Og det har selvsagt samme grunn som at heller ikke det intime forhold som oppsto mellom de to i pensjonatet til madam From, er nedtegnet.

30 øres frierferder

Hvor ofte Asbjørnsen oppsøkte jomfruen på Sæterhøyden vet man derfor heller ikke. Men man må vel kunne gå ut fra at Asbjørnsen, som de fleste andre som er på frierfötter, valgte Weekendene. Og som innledningsvis nevnt gikk det ikke hverken [Ekebergbanen](#) oppover til [Sæter](#) eller busser, så Asbjørnsen måtte koste på seg toget til Nordstrand. For en så kort tripp på 6,5 km. hver vei er det neppe tenkelig at eventyrfortelleren flottet seg med 2.-klasse, han nøyde seg sikkert med en hårdere benk på 3.-klasse tur-retur Nordstrand stasjon, noe som altså kom ham på 30 øre!

Vanninntaket

Eiendommen i Sætervn. 2 går også under betegnelsen Sæter Vestre, og i 1878 lot Mathilde Andersson huset bygge om. Inntil da hadde bygningen på "Græssæter" vært på en etasje. Nå ble huset på to etasjer med stort verandabygg, og med store stuer og kjøkkener. Utvidelsen skulle tyde på at jomfru Anderssons landbruk stadig var i utvikling, og til det trengtes selvsagt en rikelig vannforsyning. Dette vannet, både til sitt landbruk og husholdningen på "Græssæter" ellers, fikk hun fra en stor dam i nærheten. Da eiendommen ble overtatt fra jomfru Anderssons dødsbo av Andreas Aarøe i 1909, opphørte denne dammen som drikkevanns- og annen vannforsyning til "Græssæter", og har heller ikke gjennom stedets senere eiere, fru Agnes Aarøe, Frithjof Røren og nå hans datter Kari Rambøl og hennes mann Thomas, vært i bruk. Men dammen som en gang tjente som vannforsyning til "Græssæter", kan man finne den dag idag, like bak Nordstrands Realskole på den andre siden av Nordstrandveien. Den går på folkemunne under navnet "Andersendammen", men bør altså rettelig hete "Andersson-dammen", etter jomfruen som brukte den!

"Clemens Bonaficius" går igjen

Eventyrfortelleren må ha hatt et ganske fast oppholdssted hos jomfru Andersson på "Græssæter". Da han var ute på sine besøk, der hadde han en fast god lenestol, trukket med rød plysj, som han brukte. Denne står ennå i den store østvendte stuen som Asbjørnsen holdt til i på sine frierferder til Nordstrand. Det samme gjør også en av hans store ferdakister, noe som skulle tyde på at Asbjørnsen ikke kom tomhendt når han var på besøk der oppe. En stor og prektig vadsekk som eventyrfortelleren eide og bragte med, har også stått igjen etter hans død i storstuen, men den er nå utlånt til A.s. Caprino Filmcenter på Snarøya, som har fått overlatt den til bruk når det skal lages filmer med stoff hentet fra Asbjørnsens eventyr eller huldresagn. Det vil også sikkert være kjent at Asbjørnsen var en matsel mann. Og han var ikke bare glad i å spise god mat, han var også en mesterkikk som stadig eksperimenterte med å lage nye velsmakende retter. Under pseudonymet "Clemens Bonaficius" utga Asbjørnsen i

1864 "Fornuftigt madstel", en populær folkebok som det oppsto en livlig diskusjon om og som fikk navnet "Grøtstriden". Dette med å lage maten sin selv og for andre må ha vært en syssel som Asbjørnsen drev meget under sine opphold på "Græssæter". Han må ha vært en hund etter å tilsette sine selvlagede retter av mange forskjellige sorter, for på "Græssæter"s eller Sæter Vestres Kjøkken i annen etasje henger ennå et stort krydderskap som Asbjørnsen selv har laget eller latt forarbeide, til bruk for sine mange yndede kryddersorter.

Jomfruen ved dødssengen

Ettersom Mathilde Andersson helt til hun forlot denne verden bar betegnelsen "jomfru", er det jo klart at eventyrfortellerens frierferder til "Græssæter" ikke førte frem! Hvor mye Asbjørnsen la i disse utflyktene på frierfotter er det heller ikke skrevet om noe sted. Men det er vel trolig at disse frierferdene ganske snart gikk over fra frieri til kjært vennskap mellom "jomfruen" og ham, et vennskap som varte helt til eventyrfortelleren dro sitt siste sukk i hjemmet i Rosenborggaten 2 kl. 6 om morgenen 6. januar 1885. En av de som satt ved hans dødsleie var Mathilde Andersson fra "Græssæter". Alt lørdag 3. januar merket Asbjørnsen at døden nærmet seg, og han lot da sin tjenestepike reise ut på Sæter for å hente jomfru Andersson. Og inntil han trakk sitt siste sukk tre døgn senere, var hun i huset hos han og satt også ved hans dødsleie natten til 6. januar. Så om det ikke ble noen realitet av eventyrfortellerens utferder på frierfotter til Jomfruen på Sæter, så resulterte det altså i et kjærlig vennskap som varte livet ut.

Kilder

- Pedersen, Gunnar: B.1: Aktuell historie. 2008. 161 s Utg. Nordstrands blad. ISBN 978-82-303-1118-9. S. 36: P. Chr. Asbjørnsens "eventyr" på Nordstrand..